

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ЗАПОВІДНА СПРАВА»

Лектори та практики:

Краснов Володимир Павлович

Мельник-Шамрай Вікторія Вікторівна

Кількість лекцій – 16

Кількість практик – 16

Підсумок: написання
курсової роботи та залік

Система оцінювання

Поточне тестування та самостійна робота																Су ма
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2						Змістовий модуль 3					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	100
2	4	4	4	10	4	2	30		10	4	4	10	8	2	2	100

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЗАПОВІДНА СПРАВА»
НАПРАВЛЕНИЙ НА ФОРМУВАННЯ
НАСТУПНИХ **КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ**,
ВИЗНАЧЕНИХ СТАНДАРТОМ ВИЩОЇ
ОСВІТИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 101
«ЕКОЛОГІЯ»:

К11. ЗНАННЯ ТА РОЗУМІННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ
ОСНОВ ЕКОЛОГІЇ, ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ТА
ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ.

К16. ЗДАТНІСТЬ ОБГРУНТОВУВАТИ
НЕОБХІДНІСТЬ ТА РОЗРОБЛЯТИ ЗАХОДИ,
СПРЯМОВАНІ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛАНДШАФТНО-
БІОЛОГІЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ ТА
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ.

ОТРИМАНІ ЗНАННЯ З НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ «ЗАПОВІДНА СПРАВА»
СТАНУТЬ СКЛАДОВИМИ НАСТУПНИХ
ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 101 «ЕКОЛОГІЯ»:

ПР05. ВИЯВЛЯТИ ФАКТОРИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ
ФОРМУВАННЯ ЛАНДШАФТНО-БІОЛОГІЧНОГО
РІЗНОМАНІТТЯ.

ПР09. ВИБИРАТИ ОПТИМАЛЬНУ СТРАТЕГІЮ
ПРОВЕДЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ СЛУХАНЬ ЩОДО
ПРОБЛЕМ ТА ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ
ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ
МЕРЕЖІ.

ПР10. УСВІДОМЛЮВАТИ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА
ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА НАСЛІДКИ РЕАЛІЗАЦІЇ
КОМПЛЕКСНИХ ПРИРОДООХОРОННИХ ЗАХОДІВ.

ЗАПОВІДНА СПРАВА ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

ПЛАН

1. ЗМІСТ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ ЯК ГАЛУЗІ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
2. ЗАВДАННЯ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
3. ОБ'ЄКТИ ТА ПРЕДМЕТ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ
4. ФУНКЦІЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ
5. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

ЗАПОВІДНА СПРАВА – ЦЕ КОМПЛЕКС ОРГАНІЗАЦІЙНИХ, ПРАВОВИХ, НАУКОВИХ, ЕКОНОМІЧНИХ І ВИХОВНИХ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ УНІКАЛЬНИХ ТА ТИПОВИХ ЛАНДШАФТІВ ЧИ ОКРЕМИХ ПРИРОДНИХ ОБ'ЄКТІВ З НАУКОВОЮ, ПРИРОДООХОРОННОЮ ТА ІНШОЮ МЕТОЮ.

ЗАПОВІДНА СПРАВА – ЦЕ ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРИРОДНИХ КОМПЛЕКСІВ, ЇХ ЗБЕРЕЖЕННЯ І ВІДНОВЛЕННЯ, А ТАКОЖ ЇХ РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ.

МЕТОЮ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ Є ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛАНДШАФТНОЇ Й БІОТИЧНОЇ РІЗНОМАНІТНОСТІ, НАСАМПЕРЕД, РІДКІСНИХ ТА ЗНИКАЮЧИХ ВИДІВ РОСЛИН І ТВАРИН, РОСЛИННИХ УГРУПОВАНЬ ТА ТИПІВ ПРИРОДНИХ СЕРЕДОВИЩ, ПІДТРИМАННЯ ЗАГАЛЬНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО БАЛАНСУ І СПРИЯННЯ СТАЛОМУ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОСТЕЙ ТА ДЕРЖАВИ В ЦІЛОМУ.

Природно-заповідна справа є видом науково-практичної діяльності, що базується на міждисциплінарному знанні і включає комплекс організаційних, правових, освітньо-виховних та інших заходів, спрямованих на збереження унікальних або типових природних комплексів чи окремих об'єктів (видів рослинного і тваринного світу, насамперед рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення і занесені до Червоної книги, геологічних утворень, водойм тощо) в наукових, природоохоронних та інших цілях

Заповідання – вилучення у встановленому порядку певної ділянки суходолу чи водного простору (або будь-якого об'єкта) в природі із сфери звичайної господарської діяльності (іноді до повної заборони відвідування людьми) з метою досягнення особливих екологічних, економічних та соціальних цілей

Мета заповідання – збереження унікальних або типових природних комплексів чи окремих об'єктів, підтримання екологічної рівноваги

Мотиви заповідання:

- ✓ екологічний (природоохоронний);
- ✓ науковий;
- ✓ економічний;
- ✓ пізнавальний, виховний;
- ✓ оздоровчо-рекреаційний;
- ✓ естетичний;
- ✓ морально-етичний.

Заповідання, організація заповідних територій є класичним напрямком охорони природи, однією з найбільш досконалих форм збереження унікальних чи типових територіальних комплексів та окремих компонентів природи. Воно створює можливість зберегти природне різноманіття живої та неживої природи, цінні для науки і практики еталони природних екосистем, без яких, зокрема, неможливою стає розробка конструктивних заходів, спрямованих на підтримання динамічної рівноваги навколишнього середовища.

Цінність заповідних територій та об'єктів

- ✓ еталонна;
- ✓ наукова;
- ✓ пізнавальна;
- ✓ екологічна;
- ✓ освітньо-виховна;
- ✓ утилітарна;
- ✓ рекреаційна;
- ✓ естетична;
- ✓ морально-етична;
- ✓ релігійна;
- ✓ історико-культурна.

*7 ЛИПНЯ – ДЕНЬ ПРАЦІВНИКА
ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ
УКРАЇНИ*

Основні завдання заповідної справи

- ✓ формування, оптимізація і підтримання репрезентативної мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- ✓ інвентаризація територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також біологічного і ландшафтного різноманіття в їх межах;
- ✓ ведення державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- ✓ розробка та впровадження наукових основ охорони природи та раціонального природокористування;
- ✓ обґрунтування площ окремих територій та об'єктів природно-заповідного фонду для забезпечення сприятливих умов існування та вільного розселення видів рослин і тварин;

Основні завдання заповідної справи

- ✓ обґрунтування та оптимізація площі, структури території, підвищення статусу охорони окремих територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- ✓ обґрунтування необхідності резервування, резервування та подальше надання статусу заповідних територіям, що мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну або іншу цінність;
- ✓ здійснення спеціальних природоохоронних заходів щодо збереження біологічного і ландшафтного різноманіття на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду;
- ✓ обґрунтування та опрацювання науково-практичних, правових, організаційних, економічних та інших заходів щодо забезпечення формування та охорони єдиної екологічної мережі;

Основні завдання заповідної справи

- ✓ вивчення найбільш важливих ареалів для збереження in-site біологічного різноманіття, включаючи ті, що містять зникаючі види, ареалів універсальної цінності з точки зору науки та збереження;
- ✓ створення, де це можливо і доцільно, нових ділянок для забезпечення середовищ існування певних видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України, Червоних міжнародних списків тощо;
- ✓ екологічна освітньо-виховна діяльність та природоохоронна пропаганда і, зокрема, інформування населення про роль територій та об'єктів природно-заповідного фонду у збереженні екологічної рівноваги;

Об'єктом заповідної справи є:

- ✓ природні зони і ландшафти;
- ✓ археологічні, історико-архітектурні та історико-культурні заповідники;
- ✓ заповідні території різних категорій і рангів (біосферні, еталонні, державні, регіональні заповідники; національні і регіональні природні парки, пам'ятники абіотичної і біотичної природи; ботанічні, дендрологічні, зоологічні, меморіальні парки; історико-археологічні заповідники, мисливські господарства, екологічні стежки тощо).

Предметом заповідної справи є: вивчення, виділення, резервування, проектування і функціонування територій та об'єктів природно-заповідного фонду й екологічної мережі.

ОСНОВНИМИ ФУНКЦІЯМИ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ Є:

- ✓ підтримка чи розширення зони природного існування певних видів;
- ✓ підтримка чи покращення поширення, міграції та/або генетичного обміну певних видів;
- ✓ відновлення якості ареалів існування;
- ✓ захист видів, які знаходяться під загрозою зникнення, вразливих, ключових чи комплексних видів;
- ✓ підтримка чи покращення гідрологічних функцій;
- ✓ підтримка чи покращення екологічної якості;
- ✓ контроль ерозії;
- ✓ захист цінних ландшафтних форм;
- ✓ підтримка біоценозу на територіях, забруднених радіацією;
- ✓ забезпечення взаємозв'язку із сусідніми транскордонними територіями.

Основні поняття і терміни

Заповідання – це вилучення певної території чи об'єкта в природі зі сфери господарювання з метою підтримання рівноваги природних процесів екосистеми, виключення антропогенного впливу на них, збереження еталонів недоторканої природи для фонових, наукових досліджень, характеру взаємозв'язків між екологічними факторами для збереження й відтворення біоценозів і біотопів. Заповідні території є природною лабораторією, діяльність якої спрямована на збереження генофонду та природних еталонів біогеоценозів.

Заповідна справа – це теорія й практика організації та збереження заповідних територій різних рангів; це система управління біоценозами на користь природи і людства.

Заповідні або охоронні території – це природні комплекси-ландшафти, в яких охороняють і вивчають усі їх елементи: атмосферу, гідросферу, ґрунти, рослинний і тваринний світ, пам'ятки природи, а також їхній взаємозв'язок та взаємовплив між собою.

Природно-заповідний фонд – ділянки суші й водного простору, природні ландшафти і об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність й виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду рослинного й тваринного світу, підтримання загальноекологічного балансу й забезпечення моніторингу довкілля.

Основні поняття і терміни

Екологічна мережа – це єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біотичного різноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні.

Зведена схема формування екомережі - нормативно-правовий акт, що визначає на національному рівні пріоритети і концептуальні основи формування, збереження та невиснажливого використання екомережі України, розвитку системи територій та об'єктів природно-заповідного фонду, формування структурних елементів екомережі.

Об'єкт екомережі - окрема складова частина екомережі, що має ознаки просторового об'єкта - певну площу, межі, характеристики тощо. До об'єктів екомережі відносяться території та об'єкти природно-заповідного фонду, водного фонду, лісового фонду, рекреаційного та оздоровчого призначення, сільськогосподарські угіддя екстенсивного використання (пасовища, сіножаті) тощо.

Структурні елементи екомережі - території екомережі, що відрізняються за своїми функціями.

Основні поняття і терміни

Ключові території забезпечують збереження найбільш цінних і типових для даного регіону компонентів ландшафтного та біотичного різноманіття, включають середовища існування рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин та рослин. Переважно мають у своєму складі території та об'єкти природно-заповідного фонду, відсоток яких значно перевищує аналогічний у цілому по країні, а також інші території, що відповідають умовам, визначеним національним природоохоронним законодавством або міжнародними нормативно-правовими актами (конвенціями, угодами, договорами тощо).

Сполучні території (екологічні коридори) поєднують між собою ключові території, забезпечують міграцію тварин та обмін генетичного матеріалу. Сполучені території можуть мати самостійне значення для збереження біоландшафтного різноманіття.

Екологічний коридор - велика за масштабами територія, яка може включати в себе різні за функціональним призначенням ключові, сполучені та буферні території.

Перелік сполучених територій екомережі включає території, що забезпечують зв'язки між ключовими територіями та цілісність екомережі.

Основні поняття і терміни

Буферні території забезпечують захист ключових та сполучних територій від антропогенного впливу. Є перехідними смугами між природними територіями і територіями господарського використання.

Перелік буферних зон екомережі включає території навколо ключових територій екомережі, які запобігають негативному впливу господарської діяльності на суміжних територіях.

Відновлювані території – території, природних стан яких порушений внаслідок антропогенного впливу, території з активними проявами несприятливих геодинамічних процесів (водна ерозія, зсуви), для яких мають

бути виконані першочергові заходи щодо відтворення природного стану, на яких необхідно і можливо відновити природний рослинний покрив і здійснити репатріацію видів рослин та тварин. Певна відновлювана територія після проведення відповідних заходів щодо ренатуралізації, може бути включена до складу ключової або сполученої території, або безпосередньо перетворитися на ключову або сполучену територію.

Перелік відновлюваних територій екомережі включає території, що являють собою порушені землі, деградовані і малопродуктивні землі та землі, що зазнали впливу негативних процесів та стихійних явищ, інші території.

Основні поняття і терміни

Біорізноманіття – різноманіття живих організмів Землі на всіх рівнях організації живого і в усіх просторово обмежених середовищах існування (наземних, прісноводних, морських).

Всеєвропейська стратегія біологічного і ландшафтного різноманіття – документ, спрямований на вживання заходів для зупинення деградації біологічного та ландшафтного різноманіття в Європі. Висвітлено у декларації «Про збереження природної спадщини Європи» (1995).

Всесвітній день охорони навколишнього природного середовища (Всесвітній день довкілля) – міжнародний день проведення заходів, що підтверджують прагнення урядів і організацій до збереження і поліпшення навколишнього середовища.

Всесвітній фонд дикої природи – міжнародна незалежна природоохоронна організація з питань збереження дикої природи. Діяльність фонду спрямована на охорону біорізноманіття, забезпечення збалансованого використання відновлюваних природних ресурсів, зменшення забруднення і запобігання застосуванню неефективних, шкідливих моделей споживання.

Всесвітня хартія природи – міжнародний документ (1982), що заклав основи міжнародного визнання принципів взаємовідносин людини і навколишнього природного середовища, які пізніше були розвинуті в принципи сталого (збалансованого, стабільного) розвитку.

Всеукраїнська екологічна ліга – неурядова громадська організація природоохоронного спрямування. Започаткована 1997 р. Об'єднує вчених, освітян, політичних і громадських діячів, представників ділових кіл усіх регіонів

Основні поняття і терміни

Збереження біорізноманіття – система правових, організаційних, економічних, фінансових, матеріально-технічних, освітніх та інших заходів, спрямованих на охорону, відтворення і використання екосистем, видів тварин і рослин та місць їх знаходження, а також елементів ландшафтів.

Зелена книга України (ЗКУ) – державний документ, у якому зведено відомості про сучасний стан рідкісних, зникаючих і типових природних рослинних угруповань, що потребують охорони.

Охорона біорізноманіття – діяльність щодо запобігання зменшенню живих комплексів, їхніх форм та представників (екосистем, ценозів, популяцій, рослин і тварин). Реалізується через надання відповідного охоронного правового статусу окремим видам тварин і рослин (Червона книга, Зелена книга, природоохоронні території, природні резервуари).

Созологія – комплексна наука про охорону природи, що розробляє загальні методи й принципи збереження біологічного і ландшафтного різноманіття та відновлення природних ресурсів.

Червона книга України – офіційний державний документ, який містить перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів та заходи щодо їх збереження й відтворення.

Червоний список видів (МСОП) – найповніший світовий список видів тварин і рослин, які мають охоронний статус у всьому світі. Внесення до списку ґрунтується на визначених критеріях для оцінки ризику вимирання тисяч видів та підвидів. Ці критерії стосуються всіх видів та всіх регіонів світу. Завдяки компетентній науковій базі МСОП є найавторитетнішим довідником щодо статусу біорізноманіття.